

DE L'ÀLBUM DE RECORDS A LA HISTÒRIA INDUSTRIAL D'UN POBLE

Jordi Juan i Tresserras

Resum

L'*Arqueologia industrial* és una jove disciplina que, com suggereix Rafael Aracil, s'ha de redefinir en el moment i en el lloc en què s'actua. La seva expansió, molt recent al nostre país, l'hem d'entendre en relació a la nova concepció i revalorització del patrimoni cultural.

En aquest sentit, la imatge juga un rol força important com a element clau per a la recollida de dades per a la identificació i registre de les restes arqueològiques industrials. Malgrat tot, la imatge defuig d'una única classificació, d'una única lectura, podent-se determinar diverses categoritzacions.

La imatge té per si mateixa una força especial, crea una àrea d'interès al seu entorn que es pot dirigir a sectors ben diferents de la societat, motivant-los i sensibilitzant-los. És precisament ací, quan el patrimoni industrial es serveix de la imatge per a la seva *presentació al públic*.

Les fotos velles d'un àlbum poden fer revivre la història industrial d'un poble.

• • •

Al llarg del temps, l'home s'ha servit de diferents tècniques per mostrar la seva percepció visual, materialitzant la imatge en forma de dibuix, gravat, pintura, fotografia, film,..., en el seu intent de reproduir la realitat.

En complir-se cent-cinquanta anys de fotografia, aquestes jornades pretenen promoure un debat entorn el valor artístic i documental del patrimoni en imatge, en concret, i en el nostre cas, del patrimoni industrial. Així, l'objectiu principal d'aquesta comunicació és expressar la importància que assoleix la imatge no tan sols com a eina indispensable pel treball d'investigació i recerca, sinó també per a la projecció social del patrimoni industrial.

En els darrers anys estem assistint al *redescobrim* del patrimoni per part de la societat. Els canvis produïts en les administracions europees i la configuració d'un món post-industrial així ho constaten. El patrimoni esdevé un concepte molt ampli que, des d'una perspectiva integral, l'hem d'entendre com a una suma d'elements, d'objectes patrimonials que configuren determinats paisatges històrics. El patrimoni industrial és un segment d'aquests paisatges limitat en l'espai i en el temps.

Malgrat tot, el patrimoni industrial presenta una problemàtica particular respecte a la resta del patrimoni: un menor grau de conscienciació social vers el públic, i com suggereixen alguns autors, un cert caire localista. Aquest raonament comporta que confirmi, com ja suggerí Aracil, que l'arqueologia industrial ha de redefinir-se segons el moment i el lloc en el qual s'actua.

El patrimoni industrial en imatge: documentació i recerca

La imatge juga un rol força important en el marc sistemàtic de la recollida de dades per al registre de les restes físiques, objectes d'estudi de l'arqueologia industrial. La imatge defuig una única classificació, una única lectura, una mateixa imatge pot aportar diverses dades que poden contribuir a una millor interpretació d'un element patrimonial industrial.

El *valor documental* del patrimoni industrial en imatge gaudeix d'una forta significativitat atès que ofereix tres grans aportacions respecte als elements que el configuren:

- documentació d'elements desapareguts.
- documentació d'elements que han de desaparèixer.
- documentació d'elements encara en ús.

Si més no, hem de lamentar la no existència d'arxius especialitzats sobre el patrimoni industrial, per tant no cal esmentar les mancances respecte al patrimoni industrial en imatge. Cal valorar molt positivament les tasques realitzades pels arxius històrics locals -quan existeixen- o, la major part de les vegades, pels investigadors o afeccionats locals que han preservat dins un *àlbum de records* aquest patrimoni industrial en imatge. Així mateix, és necessari remarcar la necessitat d'un inventari d'aquelles empreses que conserven documents fílmics, fotografies, pintures,... sobre llurs orígens, processos productius, publicitat,...

Aquesta és una feina que cal fer. Esperem que l'Escola-Taller del Patrimoni, creació recent de la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona i la Direcció Provincial de l'INEM - Barcelona pugui assolir el projecte previst, malgrat sigui limitat als municipis de l'esmentada Mancomunitat.

Per altra banda, volem fer constar que la imatge no és únicament una representació, sinó que presenta realitats concretes, contribuint efectivament a reflectir una situació determinada en l'espai i en el temps. Per aquest motiu es considera a la vegada una eina de *recerca*:

- dades sobre la localització, funció, ús, processos productius,... de l'element patrimonial industrial.

- dades sobre fenòmens socials, polítics, econòmics i/o culturals desapareguts o que encara són vigents relacionats amb els elements patrimonials.

Imatge i presentació del patrimoni industrial

La presentació del patrimoni industrial és la via oberta a la projecció social, configurant-se la imatge en un element clau i indispensable, precisament per ser una eina bàsica que facilita una major interrelació de conceptes. La imatge pot ser també un instrument, una clau perquè el públic entengui i es pugui sentir motivat pel patrimoni industrial. Amb això vull dir que cal plantejar la valorització de la imatge com a *eina de difusió*.

El llenguatge àudio-visual proporciona un missatge dinàmic que arriba d'una manera directa al públic, i tractada dins un projecte mediatitzador constitueix un element indispensable dins la presentació del patrimoni en les seves tres variables:

- La *modalitat pedagògica o didàctica* està orientada a transmetre un coneixement. La imatge juga un paper clau: un film, un vídeo, un àudio-visual,... sobre el patrimoni industrial suposa la transmissió d'uns conceptes que poden variar i ser oferts en diversos nivells, i poden comportar el que més hem de valorar: la formació d'unes actituds envers aquest patrimoni (respecte, consideració,...).

- La *modalitat estètica* està dirigida a la percepció de l'element patrimonial industrial com a un element que cal contemplar. Ací hi ha dues consideracions: el valor estètic del mateix element industrial representat en imatge, o el valor estètic de la imatge que representa el patrimoni industrial.

En el primer cas es podria exemplificar en la representació d'un element del patrimoni industrial valorat artísticament, com per exemple el vapor Aymerich, Amat i Jover, seu de l'actual Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica. En el segon cas, podríem incloure pintures, aquarel·les, cartells, fotografies, films,... que a més del seu valor documental desvetllen un valor artístic o viceversa.

- La *modalitat lúdica* es proposa distreure el públic. En aquest àmbit situaríem especialment les produccions cinematogràfiques.

El cinema comercial, amb guions narratius i de ficció, seria la principal modalitat, destacant: «Temps Moderns» de Charles Chaplin, «Metròpolis» de Fritz Lang, «La terra de la gran promesa» d'Andrej Wajda, i a nivell més local, la coneguda «Saga de los Rius» que produí TVE, SA., o «La teranyina», obra en curs de realització.

La presentació no és només una d'aquestes modalitats, n'exposa o n'utilitza una amb més èmfasi, i totes tres en són el conjunt. Els objectius són els mateixos, promoure la sensibilització del públic envers el patrimoni industrial a través de manifestacions divulgatives (exposicions, publicacions, reportatges, vídeos, cinema comercial,...).

De l'àlbum de records a la història industrial d'un poble

La relació entre imatge i història local s'intensifica quan fem referència a la història industrial. En el cas concret de la vila de Montgat, població costanera situada a la comarca del Maresme, a 12 Km al N de Barcelona, s'inicià un procés de sensibilització de la comunitat pel seu patrimoni.

L'any 1987, la Conselleria de Cultura de l'Ajuntament de Montgat, en col·laboració amb la Corporació Metropolitana de Barcelona, inaugurarà una exposició que amb el nom de «Montgat, poble de futur» mostrà el present i passat de la població. Citem aquest fet donat que el patrimoni industrial en imatge fou un dels elements que més cridaren l'atenció. Les fotografies cedides pels veïns mostraven el paisatge industrial de l'antic raval de Les Mallorquines, el paisatge mariner de Montgat de Mar o el paisatge agrari del Pla d'Alella. La comunitat va respondre. L'exposició, si bé senzilla, fou un èxit: escoles, tercera edat, empreses, públic en general,..., fou el resultat de l'interès pels elements i signes d'identitat de la vila. Foren les imatges d'una vila marcada per la transformació, concretament per dos fets que comportaren la destrucció parcial, en un cas de Montgat de Mar (actual barri de Sant Joan) amb l'ampliació de la N-II, i en un altre més proper de Les Mallorquines amb la construcció de l'Autopista A-17.

L'any 1989, S.A. «Casamitjana Mensa», una de les empreses instal·lades a Montgat a començament de segle celebrava el seu centenari amb la publicació d'un recull d'imatges que presentaven una retrospectiva de la producció de lleixius. Aquest fet despertà l'interès per recuperar documents i materials que configurarien la seva història.

El mateix any s'inicià l'enderrocament d'Unión de Explosivos Río Tinto, nucli format originàriament pels establiments d'adobs «Gallard Germans» i «Can Barrau» (que després de la Guerra Civil formarien la «Catalana de Abonos»). L'Ajuntament de Montgat realitzà un reportatge fotogràfic anterior a l'enderroc i en filmà el procés inicial. L'interès i sensibilització de l'administració local, que seguia la normativa del Pla de Costes, inicià el procés de conservació d'una resta significativa d'aquest nucli: la xemeneia de Can Barrau.

Malgrat que Montgat és un municipi jove, ja que se segregà de Tiana el 17 de juliol de 1933, la celebració del mil·lenari del nom de Montgat és propera (1 de gener de 1991). Per aquest motiu s'inicià un procés més actiu per a l'estudi i recerca del patrimoni industrial montgatí, per després poder-lo presentar a la comunitat. Un arxiu d'imatges constituiria un fons documental bàsic per a mostrar l'àlbum de records d'un poble marcat pel paisatge industrial.

BIBLIOGRAFIA

- Arrifat, A.- Casas, E.- Segon, J. (1988): L'estètica de la desindustrialització, en *Dovella. Revista Cultural de la Catalunya Central*. Any VIII. 2a. Època. núm. 29. Manresa.
- Freixa, A.- Juan, J.- Martínez, G. (1987): *Montgat, poble de futur*. Ajuntament de Montgat. Ed. Corporació Metropolitana de Barcelona.
- Freixa, A.- Juan, J.- Moreno, V. (en premsa): El túnel del turó de Montgat i la repercussió del ferrocarril a la vila, a *Actes de les I Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya*. L'Hospitalet de Llobregat. Novembre 1988.
- García, G.- Juan, J. (inèdit): *L'acció de la industrialització i les reformes del camp català en el paisatge de la conreria (Maresme)*. S. XVIII-XIX. 3r. Premi Concurs sobre l'Home i els Processos Productius (Arqueologia Industrial). 1988.
- Juan, J. (en premsa): *La proyección de la arqueología al público*, a *Actas de las I Jornadas Ibéricas de Arqueología Industrial*. Sevilla.
- Juan, J.- García, G.- López-Caparrós, C. (inèdit): *Arqueologia Industrial: túnel de Montgat*. 3r. Premi Concurs d'Arqueologia Industrial per a Joves. 1987.
- López Izquierdo, M.- Ventosa Muñoz, S. (en premsa): El document fílmic: font de documentació, eina de recerca i suport de difusió, a *Actes de les I Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya*. L'Hospitalet de Llobregat. Novembre 1988.